

Нотатки про українських підприємців

Г.О. Маценко, к.і.н., член Спілки журналістів, м. Львів

У журналі «Упаковка» № 2 за 2017 р. надруковано цікавинки із життя та професійної діяльності підприємців Львівщини — купців, промисловців, меценатів. Саме вони, організуючи виробництво цукерок і тістечок, рибних консервів та тютюнових виробів, горілчаних напоїв та пива, приділяли значну увагу зовнішньому їх вигляду, де без упаковки та етикетки не обійтися.

Галерею таких видатних організаторів виробництва, які піднімали промисловість в інших регіонах України, доповнюють підприємці Харкова й Києва, Одеси й Феодосії.

Георгій Борман (1875—1952)

Російський промисловець, який у 1896 р. заснував у Харкові фабрику з виробництва бісквітів та шоколаду товариства «Жорж Борман». В асортименті фабрики переважала насамперед недорога, доступна широкому загалу продукція: шоколад, шоколадні цукерки, карамель і монпансьє в банках, мармелад та різне варення, бісквіти та пряники.

Вражали уяву етикетки кондитерських виробів, які мали просвітницький характер: на упаковках містились портрети Толстого й Достоевського із цитатами з їхніх романів, на етикетках з-під шоколаду зображували географічні карти, зразки народного одягу, кулінарні поради. Випускали тематичні серії шоколаду: «Географічний атлас», «Колекція жуків», «Народи Сибіру», «Спорт». У бляшані або картонні коробки вкладали паперові заготовки та інструкції, як із них своїми руками змайструвати іграшку, що її сьогодні назвали б «оригамі». Уперше в історії вітчизняної торговельної справи вартість тари була вищою, ніж вартість того, що в ній зберігалось.

У 1900 р. в центрі Харкова було відкрито фірмовий магазин роздрібною торгівлі товариства «Жорж Борман», що за інтер'єром не поступався красою й пишністю столичним палацам та музеям. До речі, він працює й сьогодні під назвою «Ведмедик» і є чи не найстарішим однопрофільним магазином в Україні.

Георгій Григорович Борман

Дмитро Кромський (1839—1906)

Харківський меценат. Був купцем першої гільдії, обирався до міської думи. У 1889 р. відкрив у Харкові на вул. Конторській «Товариство Д. Кромський і К» — фабрику цукеркових, пряничних і макаронних виробів. Це був перший такий заклад на півдні Росії, обладнаний водоходом, паровим двигуном у 12 к. с., паровим опаленням, електричним освітленням, вентиляцією тощо. Спочатку тут виробляли традиційні для Слобідської України пряники, пастилу, халву, кренделі, згодом цукерки, переважно шоколадні, які пакували в різнокольорові обгортки, зроблені на високому художньому та поліграфічному рівні. Це, зокрема, карамель «Ямайка», цукерки «Снежные трубочки», шоколад «Василиса Прекрасная», розмальована обгортка якого містила стислий виклад народної казки. Дмитро Кромський став відомий як виробник найсмачнішого желе, що продавалось в невеликих бляшаних коробочках яскраво-бордового кольору із золотавими літерами прізвища й вензеля власника, які просто заворачували покупця. Мав власний магазин на Торговій площі в будинку Кузнецова.

Іван Муравйов

Харківський купець, кондитер, власник фабрики, на якій наприкінці XIX ст. випускали близько 70 найменувань різноманітних виробів. Намагаючись збільшити продажі та обійти конкурентів, він запровадив нову професію — рознощиків, які доставляли постійним покупцям кондитерські вироби додому. Серед його упаковок особливо ви-

різнялися виготовлені зі смаком та елегантністю картонні й паперові конверти для товарів з віконцями, з яких на покупця спокусливо й зачаровуючи визирали барвисті пряники, печиво, халва, рулетки, сайки, пастилки тощо.

Іван Романенко (1871–1949)

Харківський купець, власник кондитерської фабрики, кіосків та магазинів. Спеціалізувався, головним чином, на виробництві тістечок і тортів. Йому належало ноу-хау в сфері сервісу: споживач мав можливість замовити будь-який торт з асортименту в його магазині за 3-4 години до призначеного строку або ж на наступний день, що в ті часи було чимось цілком незвичайним. Процес доставки був організований в оригінальний спосіб: величезні коробки тортів, що виглядали як старовинні замки, розташовували на різьблених дерев'яних підносах й доправляли до будинку замовника, на заздрість сусідам, із цілою процесією вуличних роззяв.

К. і С. Попови

Одеські підприємці, власники «Товариства чайної торгівлі та складів братів К. і С. Попових» та чаєрозважувальної фабрики наприкінці XIX – на поч. XX ст. Відомостей про них обмаль, але збереглася дерев'яна коробочка, яка є яскравим свідченням великої уваги братів до упаковки власної продукції. Розмальовану різними кольорами коробочку прикрашали види міст, у яких були розташовані їхні фірмові магазини, у тому числі й Одеси. На внутрішній стороні наведені нагороди, одержані братами Поповими на престижних світових виставках.

Вільгельм Санценбахер (1832–1894)

Одеський підприємець і громадський діяч німецького походження, засновник найбільшого в Одесі пивоварного заводу (1890). У боротьбі з численними конкурентами засто-

совував найдорожчі тодішні технології, у тому числі з використанням штучного льоду, що вироблявся там само. Його нащадки організували на базі підприємства «Товариство одеського пивоварного заводу» й фактично зберегли емблематику чудово «розкрученої» марки Санценбахера-старшого. Фірмові пляшки зі світлого й темного скла,

фаянсові глеки й пробки замовляли спеціально, прикрашали рельєфними литими або глазурованими написами, а також оригінальними етикетками із зображенням будівель підприємства. Реалізовували пиво в десятках ресторацій та буфетів, зокрема, у фірмовому пивному залі на Єкатерининській площі. У 1920 р. завод націоналізували, але налагодити роботу не вдалося.

Яків і Лев Крахмальникови

Одеські кондитери, сини відомого майстра бісквітів Абрама. У 1820 р. заснували невелике підприємство – торговий дім «Брати Крахмальникови», яке спочатку спеціалізувалося на бісквітно-пряникових виробках. Втім, виробництво було налагоджено з таким розмахом, що наприкінці XIX ст. їхня фабрика очолила список найбільших підприємств галузі на півдні Російської імперії. Вони заповнили магазини товаром на будь-який попит – від дешевих цукерок у папірцях до коштовного печива, тортів і шоколадних цукерок у срібних подарункових коробках.

Конкуренти, доведені до відчаю, почали розпускати чутки, що цукерками братів Крахмальникових можна отруїтися. Почалися перевірки, і виявилось, що випадки отруєнь продукцією з написом на упаковках «Крахмальникови» таки траплялися. Однак слідство встановило, що це були підробки, укладені в їхні коробки. Відтоді брати почали постійно змінювати дизайн упаковки, а також організували екскурсії на фабрику для всіх бажаючих з безкоштовними дегустаціями, аби вони могли переконатися у бездоганній якості виготовлення смаколиків. Ще одним вдалим ноу-хау став цех з виробництва бонбоньєрок, тобто бляшаних та картонних коробок для солодкої продукції. Ці яскраві, різнокольорові упаковки були

оформлені у вигляді чарівних скриньок з ручками, на яких були вказані нагороди продукції Крахмальникових на міжнародних промислових виставках в Лондоні, Парижі та Москві.

Цукерковим обгорткам брати приділяли не меншу увагу. Наприклад, фантик «Цукерки шотландської» був оформлений у червоно-зелено-жовту клітинку на кшталт традиційного малюнка шотландських тканин. Але справжнім шедевром була серія цукерок «Типи жінок усіх країн». На одній з обгортки зображено красуню іудейку, що цілком закономірно, адже Крахмальникови теж були достойними синами цього народу.

Микола Шустов

Представник династії російських підприємців, виробників різноманітних алкогольних напоїв, які представляли в Одесі славетну компанію «М. Шустов і Сини». У 1897 р. випустив місцевий коньяк «Фенікс». У 1899-му його син Василь був відряджений до Франції, звідки привіз рецептуру й технологічні параметри виробництва французьких коньяків, тоді ж компанія викупила Одеський коньячний завод. Наступного року зразки шустівського коньяку були анонімно відправлені на Всесвітню виставку в Париж, де Шустови отримали гран-прі й стали єдиними нефранцузькими виноробами, яким дозволили на етикетках писати слово «cognac», хоча їхній коньячний напій був більше подібний до бренді.

Ця компанія першою використала торговий знак (логотип) — фірмовий дзвін, який обов'язково зображували на етикетці. На замовлення Шустових виробляли фірмові пляшки та етикетки з оригінальними шрифтами.

Валентин Єфимов

Київський підприємець, кондитер, у 1886 р. відкрив кондитерську фабрику, яка через десять років перетворилася на акціонерне товариство. Один із вдалих маркетингових ходів на підприємстві полягав у тому, що охочі мали змогу побачити весь процес виготовлення шоколаду — від очищення зерен какао до формування плиток. Сюрпризи очікували споживачів і після покупки: у коробках з-під цукерок діти могли знайти листівки з нотами популярних на той час пісень, тексти українських народних казок тощо. Після націоналізації тут було відкрито Київську кондитерську фабрику ім. Карла Маркса (нині — фабрика «Рошен»).

Соломон Коген (1830—1900)

Цього київського підприємця й мецената, вихідця з кримської родини торговців тютюном, наприкінці XIX ст. вважали тютюновим королем України. У 1861 р. він заснував невеликий тютюновий завод з магазином. Коген познайомив киян із «сигаретками», які невдовзі склали конкуренцію нюхальному тютюну й стали неодмінним атрибутом повсякденності. Завдяки оригінальній упаковці із зображенням різноманітних звірів і фігурок людей стало престижним зберігати сигарети й папіроси на видноті в житлових будинках і на конторських столах. Втім, оформлені з фантазією й вишуканим смаком бляшані коробочки й сьогодні могли би бути окрасою.

Едуард Неметті (1827–1885)

Доцент фармації та фармакогнозії Київського університету, який у 1868 р. придбав ділянку на Андріївському узвозі та облаштував її для виробництва й продажу штучних мінеральних вод. У 1870–1880-х рр. завод Неметті виробляв щорічно 870 тис. пляшок мінеральної води та 54 тис. пляшок лимонаду. Напої розливали в невеликі фірмові пляшки й укупорювали в новий на той час спосіб – схожий на сучасне коркування шампанського та ігристих вин. Цей спосіб був на той час настільки новаторським, що на нього звернув увагу відомий письменник В. Катаєв: «...будочник дістав білу пляшку з фіолетовою наклейкою й розкупорив тоненький дріт, яким був прикручений корок.

Пляшка вистрілила, але не грубо, як стріляв квас, а тоненько, пружно, делікатно. І в ту ж мить прозора вода закипіла, а із шийки пішов легкий димок. [...] Гаврик обережно взяв обома руками, немов коштовність, холодну кипучу склянку і, примружившись проти сонця, почав пити, відчуваючи, як пахучий газ б'є через горло в ніс».

Петро Трубецькой (1858–1911)

Російський суспільно-політичний діяч, князь, засновник класичного виноробства в Подніпров'ї (перші виноградники заклав у 1896 р.). Виноробня князя Трубецького випускала 14 найменувань сухих столових вин. Вони були удостоені гран-прі на Всесвітній виставці в Парижі 1900 р., у 1902 р. отримали премію за найкраще російське виноградне вино. Велику увагу Трубецькой приділяв пляшкам та етикеткам, які виготовлялися за замовлення. Етикетки друкували за найкращими тогочасними зразками – вишуканими, ніби написаними від руки, шрифтами, що мали нагадувати про тяжку ручну працю

виноградарів й виноробів, а також містили мальовничий пейзаж долини, де народжувались чудові напої. Петро Трубецькой був чи не найпершим колекціонером пляшок з вином: у його виноробні був побудований величезний підвал для зберігання вин, обладнаний за останнім словом тогочасної техніки. До речі, у підвалах виноробні Трубецького зберігається одне з найдорожчих вин у світі, що було розлите у 1914 р., а загалом колекція налічує близько 10 тис. пляшок.

Веніамін Стамболі (1830–1897)

Цей тютюновий фабрикант походив із роду феодосійських караїмів. У 1861 р. заснував у Феодосії фабрику турецького тютюну й папірос. Промайнуло якихось десять років, і представництва фабрики, яка славилась вишуканими сортами тютюну, було відкрито в багатьох містах Росії та Європи. Коробки для папірос замовляли в найкращих друкарнях, а газети наполягали: «Фабрика Стамболі. Прегарний південний тютюн, що відрізняється від інших тютюнів м'якістю, природним ароматом і не залишає після паління жодного осаду». І це були не просто слова: фабрику двічі було нагороджено золотими медалями на міжнародних виставках у Парижі (1895, 1900). Привабливими були й назви виробів: наприкінці XIX ст. в асортименті підприємства були папіроси «Сюрприз», «Роскошь», «Ландыш», «Ліра» та ін.

Література

1. Мачулін Л. «ЖБ» – бренд на века // Вестник Торгово-промышленной палаты. 2008. № 3-4 (28-29). С. 33–36.
2. «Минерашки» по-царски // Интересный Киев. URL: www.interesniy.kiev.ua/ru/minerashki-po-tsarski (дата звернення 18.04.2017).
3. Как киевляны «присадили» на папиросы // Сегодня. 2004. 13 мар.
4. Новая паровая фабрика в Харькове // Южный край. 1889. 21 дек. *Ж*